

Māris Andžāns*, *Andris Sprūds***

Rygos Stradinio universitetas

Tris dešimtmečius vykstanti pasiryžimo ginti savo šalį evoliucija: Baltijos šalių atvejis

Šiame straipsnyje pateikiama išsamiausia pasiryžimo ginti savo šalį analizė panašiose ir kartu skirtingose Baltijos šalyse – Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Jame apžvelgiami ankstesni moksliniai tyrimai, kuriuose daugiausia dėmesio skiriama pasiryžimo ginti savo šalį dėsningumo skirtumų aiškinimui. Šiame straipsnyje toliau pateikiami ankstesnių trijų šalių sociologinių tyrimų rezultatai ir aptariami šio tyrimo tikslais atliktos reprezentatyvios šalių apklausos rezultatai. Ankstesni ir dabartiniai duomenys rodo, kad estai labiau linkę ginti savo šalį, o latviai ir lietuviai ne tokie entuziastingi. Platesniame regioniniame ir pasauliniame kontekste Estijos gyventojų pasiryžimas ginti savo šalį yra didelis, o Lietuvos – mažas.

Analizuojant Baltijos šalių duomenis, tikrinamos kelios hipotezės dėl dėsningumų. Patvirtinama, kad intersocialiniu lygmeniu galimybių gyvenime augimas paprastai turi neigiamą įtaką pasiryžimui ginti savo šalį, tačiau tuo negalima paaiškinti abiejų rodiklių svyravimo koreliacijos. Intrasocialiniu lygmeniu patvirtinama, kad vyrai labiau linkę ginti savo šalį. Nors empiriniai duomenys, susiję su dviem Baltijos šalimis, patvirtina kai kurias kitas hipotezes, pavyzdžiui, tas, kurios susijusios su pasitikėjimu ginkluotosiomis pajėgomis, išorinių grėsmių poveikiu ir istorinėmis patirtimis, kiti veiksniai, tokie kaip pasitikėjimas vyriausybe, religingumas, karo prievolė, amžius ar išsilavinimas, individualiu lygmeniu nėra galutinai patvirtinami visose trijose šalyse. Tai pabrėžia įvairių veiksnių svarbą, jų sąveiką ir skirtingą poveikį žmonių pasiryžimui ginti savo šalį.

Įvadas

Asmenų pasiryžimo ginti savo šalį klausimas išlieka aktualus nuolat kintančioje saugumo aplinkoje. Dėl visame pasaulyje paplitusių ginkluotų konfliktų šalies ir asmens saugumas tampa vis svarbesnis. Vis dėlto asmeninius prioritetus vis dažniau formuoja tradicinės ir besivystančios išorės ir vidaus dinamikos įvairovė. Skaitmenizacijos plėtra, skaitmeninės informacijos

* *Dr. Māris Andžāns* – Rygos Stradinio universiteto Europos studijų fakulteto asistentas.

Adresas korespondencijai: Dzirciema iela 16, LV-1007 Rīga, Latvija; phone: +371 67409261; el. p. maris.andzans@rsu.lv

** *Dr. Andris Sprūds* – Rygos Stradinio universiteto Europos studijų fakulteto profesorius.

Adresas korespondencijai: Dzirciema iela 16, LV-1007 Rīga, Latvija; phone: +371 67409261; el. p. andris.spruds@rsu.lv

erdvės, kaip ginklo, pritaikymas ir įtakos karų kampanijos gali iš esmės nulemti asmenų pasirinkimą, ypač nežinomybės laikotarpiu. Besivystančios visuomenės „širdys ir protai“ patiria kitų reikšmingų vidaus veiksmų poveikį, kuris turi įtakos asmenų pasiryžimui ginti savo šalį. Tokie individualaus suvokimo ir loginio pagrindimo deriniai bei galutiniai pasirinkimai tiesiogiai siejami su šalių gynybos galimybėmis. Taigi asmenų pasiryžimas veikti yra ypač svarbus.

Pasiryžimas ginti savo šalį ir už ją kovoti kartu su tuo susijusiomis pažiūromis, tokiomis kaip pasiryžimas kariauti ir remti karą, plačiai tyrinėtas politologų ir sociologų. Jis taip pat iš esmės sutapo su laipsniškai didėjančiu susidomėjimu saugumo ir gynybos tyrimų planais, daugiau dėmesio skiriant individualaus lygio ir jo suvokimo klausimams. Šiame straipsnyje daugiausiai dėmesio skiriama pasiryžimo ginti savo šalį ir kovoti už savo šalį, šias sąvokas pakaitomis vartojant Baltijos šalių kontekste, pažiūroms. Nors jau yra atlikta nemažai tyrimų, susijusių su pasiryžimu kariauti pažiūromis ir parama karui, kitose dalyse pateiksime siauresnę šių koncepcijų apžvalgą. Atliekant tokius tyrimus, be kita ko, pateikiamos išvados apie individualaus lygio prioritetų priežastingumą.

Kalbant apie pasiryžimą ginti savo šalį, pažymėtina, kad literatūroje nemažai vietos skiriama pasaulinio ir (arba) regioninio lygio tyrimų metu gautų duomenų aiškinimui, ypatingą dėmesį skiriant Pasaulio vertybių apklausos tyrimui¹ ir Europos vertybių tyrimui². Su šiuo klausimu siejamas dėsningumas savo 2015 m. straipsnyje išsamiausiai įvertino Inglehartas, Puranenas ir Welzelas (toliau – Inglehartas ir kt.)³. Iš esmės šis straipsnis – atsakas į jų raginimą tęsti tyrimus šioje srityje⁴. Jame dėmesys sutelkiamas į konkrečią tyrimų spragą – hipotezių ir prielaidų dėl priežastinių mechanizmų sintezės nustatymą ir jų tikrinimą, atliekant šiuo aspektu daugelio valstybių tyrimą, naudojant reprezentatyvius šalių empirinius duomenis.

Trys panašios ir kartu skirtingos Baltijos šalys – unikalus atvejis, vertas išsamios analizės. Pirma, per beveik tris dešimtmečius nuo išsilaisvinimo iš Sovietų Sąjungos ir nepriklausomybės atgavimo jos išgyveno didelę politinę, ekonominę ir visuomenės pertvarką: atkūrusios nepriklausomybę 1991 metais, įstojo į Europos Sąjungą (toliau – ES) ir NATO, prisijungė prie euro zonos

¹ “Welcome to the World Values Survey site”, *Institute for Comparative Survey Research*, accessed December 27, 2019, <http://www.worldvaluessurvey.org>

² “European Values Study”, accessed December 27, 2019, <https://europeanvaluesstudy.eu>

³ Ronald F. Inglehart, Bi Puranen, and Christian Welzel, “Declining willingness to fight for one’s country: The individual-level basis of the long peace”, *Journal of Peace Research* 52, no. 4 (2015): 418–434.

⁴ Inglehart et al., “Declining willingness to fight for one’s country: The individual-level basis of the long peace”, 432.

ir Šengeno erdvės. Joms pavyko integruotis į ES net geriau nei kitoms valstybėms narėms. Jos taip pat gerokai patobulėjo, vertinant ekonominę plėtrą ir visuomenės laisves. Tai – solidus ir reprezentatyvus daugėjančių galimybių gyvenime poveikio pasiryžimui ginti savo šalis vertinimo atvejis, kuris atsidūrė Ingleharto ir kitų tyrėjų atlikto tyrimo centre.

Antra, visų trijų šalių santykiai su Rusija, kuri yra jų kaimynė, sudėtingi. Daugelio manymu, Rusija ir yra pagrindinis pavojaus jų saugumui šaltinis⁵. Grėsmė tapo kur kas geriau suvokiama po 2008 m. Rusijos ir Gruzijos karinio konflikto, o ypač prasidėjus Rusijos ir Ukrainos konfliktui, kuris tęsiasi nuo 2014 metų. Nuo tada daugiau dėmesio skiriama individualios gynybos pajėgumams (taip pat ir nekarinėse srityse), NATO sąjungininkai visose trijose šalyse dislokavo karines pajėgas rotacijos principu. Ankstesnėje šios srities literatūroje, ypač Ingleharto ir kitų⁶, teigiama, kad su kaimyninėmis šalimis siejama negatyvi saugumo dinamika laikoma veiksniumi, stiprinančiu pasiryžimą ginti savo šalį.

Trečia, nors visos trys šalys dažnai traktuojamos kaip tam tikras regioninis vienetas, jos tuo pat metu yra ir panašios, ir skirtingos. Kaip skirtumą galima paminėti tai, kad pastaraisiais dešimtmečiais Estija pateko į Šiaurės šalių įtakos zoną ir kartais vadino save Šiaurės (ne Baltijos) šalimi, o Lietuvą stipriau veikė Vidurio Europos įtaka. Visų trijų šalių požiūris į savo ginkluotąsias pajėgas skiriasi, įskaitant naujokų ėmimo praktiką, nes Estija remiasi karo prievole, o Lietuva neseniai grįžo prie švelnesnės jos formos. Svarbu ir tai, kad, palyginti su Lietuva, tiek Estijoje, tiek Latvijoje gyvena etniniu požiūriu heterogeninės visuomenės. Didelę jų gyventojų dalį sudaro rusai ir kitos rytų slavų kilmės žmonės⁷, tad jų pažiūros dažnai skiriasi nuo daugumos etninių estų ir latvių,

⁵ Parliament of Estonia, *National Security Concept of the Republic of Estonia* (2017), http://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/national_security_concept_2017_0.pdf; Parliament of Latvia, *The National Security Concept* (2019), https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/NDK_ENG_final.pdf; Parliament of Lithuania, *National Security Strategy of the Republic of Lithuania* (January 17, 2017), <https://kam.lt/download/57457/2017-nacsaugstrategijaen.pdf>

⁶ Inglehart et al., “Declining willingness to fight for one’s country: The individual-level basis of the long peace”, 420.

⁷ Estijos gyventojų sudėtis 2019 m.: estai sudarė 68,5 %, rusai – 24,8 % (as of 2019); Latvijos gyventojų sudėtis 2019 m.: latviai sudarė 62,3 %, rusai – 24,9 %, ukrainiečiai – 2,2 %, lenkai – 2 %; Lietuvos gyventojų sudėtis (2011 m. surašymo duomenys): lietuviai sudarė 84,2 %, lenkai – 6,6 %, rusai – 5,8 % (“Population by ethnic nationality, 1 January, years”, *Statistics Estonia*, 2019, modified June 6, 2019, <https://www.stat.ee/34278>; “IRG069. Usually resident population by ethnicity at the beginning of the year”, *Central Statistical Bureau of Latvia*, accessed December 27, 2019, http://data1.csb.gov.lv/pxweb/en/iedz/iedz_iedzrakst/IRG069.px/; “Ethnicity, mother tongue and religion”, *Statistics Lithuania*, last modified March 15, 2013, <https://osp.stat.gov.lt/en/web/guest/informaciniai-pranesimai?articleId=223122>

įskaitant pažiūras dėl pasiryžimo ginti šalis, kuriose jie gyvena⁸. Nors šis aspektas buvo nagrinėtas ankstesnių tyrimų, ypač neseniai atlikto Rutkausko tyrimo, metu⁹, šia prasme derėtų nuodugniau panagrinėti visų trijų šalių atvejus.

1. Hipotezės dėl pasiryžimo ginti savo šalį

1.1. Ankstesnių tyrimų hipotezės

Pasiryžimo kovoti už savo šalį lygio aiškinimo sudėtingumą akcentavo Díez-Nicolás „kaip militarizmo arba antimilitarizmo, kaip aukšto arba žemo lygio piliečių sąmoningumo ir atsakomybės arba kaip drąsos ir bailumo ženklus“¹⁰. Pabrėždami būtinybę siekti taikaus elgesio, sprendžiant tarpvalstybinius reikalus, nemanome, kad pasiryžimas ginti savo šalį yra savaimė negatyvus ir militarizmo, panašumo į karą ar agresyvumo požymis. Tai ypač pasakytina apie mažas šalis ir ne itin galingas valstybes. Be to, vyriausybės paprastai linkusios teigiamai vertinti pasiryžimą ginti atitinkamą šalį ir siekia kelti tokios atsakomybės lygį nacionalinio saugumo sistemose¹¹.

Šiame straipsnyje nenagrinėjama nei demokratinės taikos¹², nei kapitalinės taikos sampratos¹³, darant prielaidą, pirmuoju atveju – kad demokratijos beveik niekada nekovoja tarpusavyje, antruoju atveju – kad šiuolaikinių demokratijų klestėjimas ir tarpusavio priklausomybė lemia jų taikumą. Kitaip tariant, šio tyrimo objektas nėra veiksniai ir prielaidos, kurie prisideda prie konfliktų tarp valstybių, nes siekiama įvertinti ir paaiškinti piliečių pasiryžimą kovoti už savo šalį iš gynybinės perspektyvos – kodėl žmonės yra arba nėra pasirengę ginti savo šalis išorinės agresijos atveju?

⁸ Pavyzdžiui, Estijos ir Latvijos gynybos ministerijų apklausos: Turu-uuringute, *Public Opinion and National Defence*, March 2019, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/public_opinion_and_national_defence_2019_march_0.pdf, 39; SKDS, *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem*, November 2016, https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/SKDS_aptauja_2016%20%281%29.pdf, 43.

⁹ Virgilijus Rutkauskas, “Factors Affecting Willingness to Fight for One’s Own Country: The Case of Baltic States”, *Special Operations Journal* 4, no. 1 (2018): 48–62.

¹⁰ Juan Díez-Nicolás, “Cultural Differences on Values about Conflict, War and Peace”, in *Religion, democratic values and political conflict*, ed. Yilmaz Esmer, Hans-Dieter Klingemann, and Bi Puranen (Uppsala University, 2009): 259.

¹¹ Pvz., žr: Parliament of Lithuania, *National Security Strategy of the Republic of Lithuania*, 15.

¹² Žr.: Michael W. Doyle, “Liberalism and world politics”, *American Political Science Review* 80, no. 4 (1986): 1151–69.

¹³ Žr.: Richard Rosecrance, *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World* (New York: Basic Books, 1987).

Išsamiausiajį tyrimą šioje srityje atliko ir pateikė bendrus ir individualius svarstymus Inglehartas ir kiti. Jie iškėlė ir patikrino keturias hipotezes, pagrįstas Pasaulio vertybių apklausos tyrimo ir Europos vertybių tyrimo metu surinktais duomenimis. Pirma, skerspjūvio aspektu, daugiau galimybių gyvenime turinčios ir aukštesnį egzistencinio saugumo lygį jaučiančios visuomenės pabrėžia pasirinkimo galimybes palaikančias vertybes (vertinamas kaip paramą reprodukciniams laisvėms ir homoseksualumui), bet demonstruoja ne tokį tvirtą pasiryžimą karuose rizikuoti savo gyvybėmis. Antra, išilginiu aspektu, kuo labiau visuomenėje įsitvirtina pasirinkimo galimybes palaikančios vertybės, tuo staigiau menksta pasiryžimas rizikuoti savo gyvybėmis. Trečia, daugiapakopiu aspektu, visuomenės, kuriose labiau paplitusios pasirinkimo galimybes palaikančios vertybės, stumia į pavojingas situacijas tuos savo narius, kuriems būdingas žemesnis pasiryžimo lygis. Ketvirta, istoriniu aspektu, dėl praeityje patirto pažeminimo karuose sumažėja pasiryžimas kovoti (nagrinėdami šią hipotezę, jie taip pat mini Šiaurės šalių reiškinių, kurį toliau nagrinėsime atskirai). Apskritai Inglehartas ir kt. teigia, kad didesnės galimybės gyvenime prisideda prie didesnio gyvybių vertinimo ir atitinkamai lemia menkesnį pasiryžimą rizikuoti gyvybėmis¹⁴.

Pirmąsias dvi ir ketvirtąją Ingleharto ir kt. hipotezes galima priskirti intersocialinei kategorijai, t. y. jose daromos dėsningumų visuomenės (valstybės) lygmeniu prielaidos ir siekiama paaiškinti, kodėl tam tikroms visuomenėms būdingas aukštesnis arba žemesnis pasiryžimo kovoti lygis. Trečiosios jų hipotezės dėmesio centre yra intrasocialinis, arba individualusis, lygmuo – veiksniai, kurie turi įtakos įvairioms visuomenėms priklausančių asmenų pasirinkimui. Abiejų tipų hipotezės viena kitai neprieštarauja. Pavyzdžiui, aukštą nacionalinio pasididžiavimo lygį galima laikyti abiejų jų prognozavimo rodikliu. Toliau argumentuojant teigiama, kad aukštesnis visuomenių nacionalinio pasididžiavimo lygis tikriausiai bus susijęs su tvirtesniu pasiryžimu kovoti už savo šalį, o didesnį nacionalinį pasididžiavimą jaučiantys asmenys bus labiau pasiryžę tai daryti, nei tautiečiai, kurie ne taip palankiai vertina savo šalį.

Yra dar pora kitų intersocialinių hipotezių, kurioms vertėtų skirti daugiau dėmesio. Remdamasis Pasaulio vertybių apklausos tyrimo ir Europos vertybių tyrimo informacija (nuo 1981 iki 2005 m.), Diez-Nicolas daro išvadą, kad nacionalinio pasididžiavimo (ir pasitikėjimo nacionalinėmis ginkluotosiomis pajėgomis) lygis yra tiksliausias pasiryžimo kovoti už savo šalį prognozavimo rodiklis – kuo didesnis nacionalinis pasididžiavimas ir pasitikėjimas nacionalinėmis ginkluotosiomis pajėgomis, tuo tvirtesnis būtų pasiryžimas kovo-

¹⁴ Inglehart et al., "Declining willingness to fight for one's country: The individual-level basis of the long peace", 418, 421–2.

ti už atitinkamą šalį, jei kiltų karas. Pasak jo, ši tendencija pastebima šalyse, kurioms būdingi dideli skirtumai, ir paprastai ji ilgai išlieka stabili¹⁵. Taip pat Puranenas ir Torgleras akcentuoja tvirtą sąsają tarp nacionalinio pasididžiavimo ir pasitikėjimo ginkluotosiomis pajėgomis lygių bei pasiryžimo kovoti. Vis dėlto abu pabrėžia šią tendenciją individualiu, o ne šalies lygmeniu; Torgleras teigia, kad šiuo atžvilgiu pasitikėjimas vyriausybe ir teisės sistemomis taip pat rodo aukštesnį pasiryžimo kariauti lygį¹⁶.

Kelių tyrimų išvadose taip pat pažymima, kad pasiryžimas kovoti už savo šalį labai priklauso nuo tos šalies istorinio, socialinio ir politinio konteksto. Ankstesnių tyrimų, taip pat Ingleharto ir kitų (jų ketvirtoji hipotezė dėl istorinės perspektyvos), metu buvo nustatyta, kad dvi šalių grupės ypač išsiskiria iš kitų. Šios dvi grupės yra Antrojo pasaulinio karo ašių galingosios valstybės, ypač Vokietija ir Japonija, ir Šiaurės šalys. Pirmosios grupės pasiryžimas kovoti yra nedidelis¹⁷, o antrosios – didesnis, nei būtų galima prognozuoti remiantis kitomis hipotezėmis ir rodikliais¹⁸.

Inglehartas ir kt., taip pat Puranenas nuodugniau nagrinėja Šiaurės šalių reiškinį. Jie tai aiškina emancipaciniu Šiaurės šalių visuomenių gyvenimo būdu ir tai, kad jos yra netoli nuo Rusijos (buvusios Sovietų Sąjungos, keliančios grėsmę jų gyvenimo būdui);¹⁹ taigi Šiaurės šalių gynyba siejama su regione dominuojančių vertybių gynyba ir propagavimu²⁰. Díez-Nicolás taip pat pažymėjo, kad įsitraukimas į vykstančius konfliktus ir išorines grėsmes gali pakelti pasiryžimo kovoti už šalį lygį²¹.

Horowitzas ir Levenduskiis įvertino karo prievolės poveikį paramos karui aspektu (šį veiksnių derėtą panagrinėti, taikant skirtingus metodus ir renigiant diskusijas šiuo klausimu, tiriant Baltijos šalių atvejį). Kadangi jų išvados pagrįstos tik vienoje šalyje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, atliktu eksperimen-

¹⁵ Díez-Nicolás, "Cultural Differences on Values about Conflict, War and Peace", 264, 272.

¹⁶ Bi Puranen, "Allegiance eroding: People's dwindling willingness to fight in wars", in *The Civic Culture Transformed: From Allegiant to Assertive Citizens*, ed. Russell J. Dalton, and Christian Welzel (New York: Cambridge University Press, 2015), 269, 276–7; Benno Torgler, "Why do people go to war?", *Defence and Peace Economics* 14, no. 4 (2003): 276.

¹⁷ Inglehart et al., "Declining willingness to fight for one's country: The individual-level basis of the long peace", 420, 428; Bi Puranen, "Allegiance eroding: People's dwindling willingness to fight in wars", 271; Díez-Nicolás, "Cultural Differences on Values about Conflict, War and Peace", 265; Torgler, "Why do people go to war?" 276; Christopher J. Anderson, Anna Getmansky, and Sivan Hirsch-Hoefler, "Burden sharing: income, inequality and willingness to fight", *British Journal of Political Science* (2018): 32.

¹⁸ Inglehart et al., "Declining willingness to fight for one's country: The individual-level basis of the long peace", 420, 428; Bi Puranen, "Allegiance eroding: People's dwindling willingness to fight in wars", 271; Torgler, "Why do people go to war?", 276.

¹⁹ Inglehart et al., "Declining willingness to fight for one's country: The individual-level basis of the long peace", 420.

²⁰ Bi Puranen, "Allegiance eroding: People's dwindling willingness to fight in wars", 271.

²¹ Díez-Nicolás, "Cultural Differences on Values about Conflict, War and Peace", 259, 261–2, 264.

mentu, šiuos rezultatus derėtų vertinti atsargiai. Jie daro išvadą, kad privaloma tarnyba sumažina visuomenės paramą karams. Anot šių autorių, labiausiai tikėtinas paaiškinimas yra žmonių asmeniniai interesai, kitaip tariant, nenoras rizikuoti savo, kaip šauktinių, gyvybe²². O Andersonas ir kt., remdamiesi Horowitzo ir Levendusio straipsniu, pažymi, kad pasiryžimo kovoti lygis yra šiek tiek aukštesnis šalyse, kuriose įvesta karo prievolė²³.

Regioninis, kultūrinis, socialinis ir ekonominis kontekstai taip pat buvo vertinami kaip veiksniai, lemiantys žemesnį arba aukštesnį pasiryžimo ginti savo šalį lygį. Díez-Nicolás padarė išvadą, kad didžiausias pasiryžimas kovoti pastebimas (pagal jo paties apibrėžimą) Azijos Kinijos Konfucijaus, islamo ir į pietus nuo Sacharos esančiose šalyse, o žemiausias jo lygis nustatytas Vakarų Europos katalikiškose ir anglosaksų šalyse (Baltijos šalis jis priskyrė Vakarų Europos protestantų šalių, kuriose iš esmės matomas vidutinis pasiryžimo kovoti lygis, kategorijai)²⁴. 2014 m. WIN/ „Gallup International“ atlikus pasaulinę apklausą, padaryta išvada, kad daugiausiai pasiryžę kovoti už savo šalį yra gyvenantys bendrame Vidurinių Rytų ir Šiaurės Afrikos regione bei Azijoje (taip pat musulmonai ir induistai, pagal religinius įsitikinimus), o mažiausiai – Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos (taip pat tarp protestantų) gyventojai²⁵. Be to, Andersonas ir kt. padarė išvadą, kad visuomenės, kurios narių pajamų nelygybė yra didesnė, pasiryžimas kovoti už savo šalį yra menkesnis, palyginti su šalimis, kuriose nelygybės lygis yra žemesnis²⁶.

Atliekant tyrimus, kuriuose dėmesys buvo sutelktas į intrasocialinį arba individualų lygmenį, dažnai pastebėta, kad tokie rodikliai kaip lytis ir požiūris į šalį yra reikšmingi veiksniai, lemiantys asmens pasiryžimą kovoti. Nors atliekant įvairius tyrimus (ypač į konkrečius regionus orientuotus) paprastai padaromos skirtingos išvados dėl tam tikrų rodiklių, daugeliu atvejų paaiškėja, kad vyrai labiau linkę kovoti nei moterys²⁷ (kai kuriuose tyrimuose taip pat akcentuojamas jaunesnis amžius²⁸ ir šeiminė padėtis²⁹), o asmenys, kurių na-

²² Michael C. Horowitz and Matthew S. Levendusky, “Drafting Support for War: Conscription and Mass Support for Warfare”, *The Journal of Politics* 73, no. 2, (May 2011): 532.

²³ Anderson et al., “Burden sharing: income, inequality and willingness to fight”, 32.

²⁴ Díez-Nicolás, “Cultural Differences on Values about Conflict, War and Peace”, 262.

²⁵ WIN/Gallup International, *WIN/Gallup International Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country*, March 18, 2015, <http://gallup.com.pk/wp-content/uploads/2015/12/1803151.pdf>, 3.

²⁶ Anderson et al. “Burden sharing: income, inequality and willingness to fight”, 30–1.

²⁷ Inglehart et al., “Declining willingness to fight for one’s country: The individual-level basis of the long peace”, 28 (appendix); Torgler, “Why do people go to war?” 276; Bi Puranen, “Allegiance eroding: People’s dwindling willingness to fight in wars”, 277; WIN/Gallup International, *WIN/Gallup International Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country*, 1.

²⁸ WIN/Gallup International, *WIN/Gallup International Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country*, 1; Torgler, “Why do people go to war?”, 276.

²⁹ Anderson et al., “Burden sharing: income, inequality and willingness to fight”, 31.

cionalinio pasididžiavimo jausmas stipresnis ir pasitikėjimas ginkluotosiomis pajėgomis didesnis, yra pasiryžę kovoti³⁰ (be to, kai kurie taip pat pažymi, kad tai susiję su pasitikėjimu vyriausybe ir teisine sistema bei religingumu ir ideologiniu polinkiu palaikyti dešiniuosius)³¹. Nors išsilavinimo lygis dažnai yra minimas kaip veiksnys, lemiantis asmenų požiūrį šiuo atžvilgiu, Andersonas ir kiti pažymi, kad trūksta įrodymų, patvirtinančių ryšį tarp asmenų išsilavinimo lygio ir pasiryžimo kovoti už šalį³².

Kituose literatūros šaltiniuose įvertintas socialinių ir ekonominių veiksnių poveikis asmenų pasirinkimui. Andersonas ir Hirsch-Hoefleris³³ ir kt. įvertino sąsają tarp ekonominės lygybės ir pasiryžimo kovoti. Atlikus pastarąjį tyrimą, remiantis Pasaulio vertybių apklausos tyrimo duomenimis (1981–2013 m.), padaryta išvada, kad visuomenėse, kuriose nelygybės lygis yra žemas, nenumatyta skirtumo tarp turtingųjų ir skurdžiai gyvenančių asmenų pasiryžimo kovoti, tačiau, didėjant nelygybei visuomenėje, turtingų žmonių pasiryžimas kovoti mažėja, palyginti su skurdžiai gyvenančiaisiais (jų manymu, skurdžiau gyvenantys žmonės labiau linkę mobilizuotis kovai)³⁴. Galiausiai Torgleris įvertino naudos ir sąnaudų skirtumo poveikį pasiryžimui kariauti. Jam nepavyko rasti pakankamai įrodymų, patvirtinančių, kad naudos ir sąnaudų skaičiavimai turi didelę įtaką asmenų pasirinkimui. Kitaip tariant, asmenų pasirinkimas kariauti yra neracionalus³⁵.

1.2. Hipotezių sintezė

Šioje straipsnio dalyje apibendrinami ankstesniame skyrelyje pateikti svarstymai, o hipotezės suskirstomos į dvi kategorijas, siekiant jas toliau taikyti aptariant Baltijos šalių atvejį. Kaip jau minėta, kadangi kai kurie abiejų kategorijų elementai iš dalies sutampa su tuo pačiu veiksmu, tai gali turėti įtakos situacijai tiek intersocialiniu, tiek intrasocialiniu lygmeniu. Skiriasi analizės, pagal

³⁰ Inglehart et al., “Declining willingness to fight for one’s country: The individual-level basis of the long peace”, 28 (appendix); Bi Puranen, “Allegiance eroding: People’s dwindling willingness to fight in wars”, 277; Torgler, “Why do people go to war?”, 276; Anderson et al. “Burden sharing: income, inequality and willingness to fight”, 5, 31–2.

³¹ Torgler, “Why do people go to war?”, 276.

³² Anderson et al., “Burden sharing: income, inequality and willingness to fight”, 32.

³³ Christopher J. Anderson, and Sivan Hirsch-Hoefler, “UNEQUAL SACRIFICE: Income, Inequality, and the Willingness to Fight Wars”, *Paper prepared for presentation at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington, DC, September 2–5, 2010*: 1–37, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1644044##

³⁴ Anderson et al., “Burden sharing: income, inequality and willingness to fight”, 30–1.

³⁵ Torgler, “Why do people go to war?”, 261, 276.

kurią keliamos šios hipotezės, kontekstas ir dėmesio centras. Vis dėlto, mūsų manymu, toks duomenų rinkimo metodas gali palengvinti tolesnį tyrimą.

Pirma, pateikiame intersocialinio arba šalies lygmens hipotezes (*H.1.[nuosekli numeracija]*), kurias siekiama patikrinti šiame straipsnyje:

- *H.1.1:* Visuomenės, kurių narių galimybės gyvenime yra didesnės, pabrėžia pasirinkimo galimybes palaikančias vertybes ir demonstruoja menkesnį pasiryžimą kovoti.
- *H.1.2:* Visuomenės, kurių narių nacionalinio pasididžiavimo, pasitikėjimo nacionalinėmis ginkluotosiomis pajėgomis ir vyriausybėje lygis yra aukštesnis, demonstruoja aukštesnio lygio pasiryžimą kovoti.
- *H.1.3:* Visuomenės, kurios patyrė pažeminimą ankstesnių karų metu, demonstruoja menkesnį pasiryžimą kovoti, o visuomenės, kurios susiduria su dabartinėmis išorinėmis grėsmėmis, – aukštesnio lygio pasiryžimą kovoti.
- *H.1.4:* Visuomenės, kuriose vyrauja didesnė pajamų nelygybė, demonstruoja menkesnį pasiryžimą kovoti.

Antra, šios intrasocialinio arba individualaus lygmens hipotezės (*H.2.[nuosekli numeracija]*) tikrinamos, remiantis empiriniais įrodymais:

- *H.2.1:* Vyrai, kurių nacionalinio pasididžiavimo jausmas ir pasitikėjimas savo nacionalinėmis ginkluotosiomis pajėgomis ir vyriausybėje yra aukštesnio lygio, demonstruoja aukštesnio lygio pasiryžimą kovoti.
- *H.2.2:* Kai yra didesnė pajamų nelygybė, visuomenės turtingieji yra mažiau pasiryžę kovoti, nei skurdžiai gyvenantys asmenys.
- *H.2.3:* Asmenų pasirinkimas kovoti yra neracionalus, vertinant jo sąnaudas ir naudą.

Nors veiksniai, susiję su religingumu, amžiumi, išsilavinimu, ideologinėmis pažiūromis ir karo prievole, taip pat buvo nagrinėti ankstesniame skyrelyje, šios išvados nėra pakankamai aiškiai paskirstytos pasiryžimo ginti šalį tyrimo plane, todėl nepatenka į šio tyrimo dėmesio centrą. Nepaisant to, atsižvelgiant į turimus duomenis, šie veiksniai bus apžvelgiami paskutiniame šio straipsnio skyriuje.

2. Pasiryžimas ginti Baltijos šalis istoriniu ir šiuolaikiniu požiūriu

2.1. Istorinė raida

Pasiryžimas ginti Baltijos šalis buvo nagrinėjamas atliekant daugelį sociologinių apklausų ir jų analizių. Platesniame pasaulio ir regiono (šiuo atveju – Europos) kontekste šis klausimas itin plačiai nagrinėtas, atliekant Pasaulio vertybių apklausos tyrimą ir Europos vertybių tyrimą. Abiejuose pateikti nuoseklūs duomenys, pagrįsti bendrai sutartais klausimais (kurie užduodami respondentams). Tuo pačiu metu, atlikus abi apklausas, gauti istoriškai suskaidyti duomenys apie tris studijuojamas šalis. Paskutinį kartą apklausa visose trijose šalyse tuo pat metu buvo atlikta 1990 m., kai jos oficialiai vis dar priklausė Sovietų Sąjungai.

Iš mokslinių tyrimų, orientuotų į Baltijos šalis, 2018 m. Rutkausko atliktame tyrime pateikta išsamiausia ir naujausia šio klausimo apžvalga. Jo atlikta duomenų analizė, apimanti laikotarpį nuo 1990 m. iki 2015 m., rodo, kad pasiryžimą kovoti už Baltijos šalis dažniausiai lemia nacionalinis pasididžiavimas, pasitikėjimas atitinkamomis vyriausybėmis ir nacionalinėmis ginkluotosiomis pajėgomis bei pasitenkinimas šalies finansine situacija (jis padarė šias išvadas, remdamasis 1990 m. ir 2011 m. duomenimis apie Estiją, 1990 m., 1997 m. ir 2014 m. duomenimis apie Latviją ir 1990 m., 1997 m., 1999 m., 2005 m., 2010 m., 2014 m. ir 2015 m. duomenimis apie Lietuvą)³⁶. Atliekant kitus mokslinius tyrimus, orientuotus į Baltijos šalis (vienos šalies, dvišalius arba trišalius), šis klausimas buvo nagrinėtas platesniame kontekste. Vileikienė ir Janušauskienė apibendrino ir išanalizavo duomenis apie Lietuvą nuo 1990 m. iki 2016 m. Lietuvos visuomenės saugumo suvokimo kontekste³⁷, Andžāns, Sprūds ir Bruģe (toliau – Andžāns ir kt.) ištyrė pasiryžimą ginti Latviją, remdamiesi 2017 m. apklausos duomenimis, psichologinės gynybos kontekste³⁸, 2017 m. Ramonaitė, Petronytė-Urbonavičienė, Skirkevičius ir Vosylius (toliau – Ramonaitė ir kt.) įvertino pasiryžimą ginti Lietuvą pilietinio pasipriešinimo kontekste³⁹.

1 paveikslėlyje pateikti viešai skelbiami 1990–2019 m. duomenys: 1990 m.

³⁶ Rutkauskas, “Factors Affecting Willingness to Fight for One’s Own Country: The Case of Baltic States”, 54-5.

³⁷ Eglė Vileikienė, and Diana Janušauskienė, “Subjective Security in a Volatile Geopolitical Situation: Does Lithuanian Society Feel Safe?”, *Journal on Baltic Security* 2, no. 2 (2016): 126.

³⁸ Māris Andžāns, Ilvija Bruģe and, Andris Sprūds, *Psiholoģiskā aizsardzība Latvijā: ievainojamības un iespējas* (Rīga: Latvian Institute of International Affairs, 2017), 17.

³⁹ Ainė Ramonaitė, Leva Petronytė-Urbonavičienė, Paulius Skirkevičius, and Eugenijus Vosylius, *Kas eitų ginti Lietuvos?: pilietinio pasipriešinimo prielaidos ir galimybės* (Vilnius: Aukso žuvys, 2018).

Europos vertybių tyrimo duomenys apie visas tris Baltijos šalis⁴⁰ ir 1999 m. duomenys apie Lietuvą⁴¹; 1996 m. Pasaulio vertybių apklausos tyrimo duomenys apie Estiją ir Latviją; 1997 m. duomenys apie Lietuvą⁴² ir 2011 m. duomenys apie Estiją⁴³; 2010 m. „Spinter tyrimai“ apklausos duomenys apie Lietuvą⁴⁴; 2014 m. Pilietinės galios indekso apklausos duomenys apie Lietuvą⁴⁵; 2016 m. Subjektyvaus saugumo kintančiame geopolitiniame kontekste: ypatumų, formuojančių veiksmų ir individų kuriamų strategijų projekto apklausos duomenys apie Lietuvą⁴⁶; Estijos gynybos ministerijos nuo 2000 m. iki 2019 m. atliktų apklausų (jas atliko „Turu-uuringute“, „Faktum uuringukeskus“ ir „Saar Poll“⁴⁷) duomenys apie Estiją⁴⁷; 2014 m. WIN/ „Gallup International“ visuotinės ap-

⁴⁰ European Values Study, *EVS 1990 - Variable Report Integrated Dataset* (European Values Study and GESIS Data Archive for the Social Sciences), released September 30, 2013, <http://dx.doi.org/doi:10.4232/1.10790>, 561.

⁴¹ European Values Study, *EVS 1999 - Variable Report Integrated Dataset*, https://dbk.gesis.org/dbksearch/file.asp?file=ZA3811_cdb.pdf, 916.

⁴² “WVS Wave 3 (1995–1998)”, *World Values Survey* (edited by Ronald F. Inglehart et al.; Madrid: JD Systems Institute), last accessed December 27, 2019, <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV3.jsp>.

⁴³ “WVS Wave 6 (2010–2014)”, *World Values Survey* (edited by Ronald F. Inglehart et al.; Madrid: JD Systems Institute), last accessed December 27, 2019, <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp>.

⁴⁴ Darius Sutkus, “Pilietis-gynėjas: norai ir galimybės”, *Karys* 2053, no. 1 (2017): 31.

⁴⁵ *The Civic Empowerment Index*, http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2015/11/Summary_2014_PGI_ENG-summary.pdf, 9.

⁴⁶ Vileikienė, and Janušauskienė, “Subjective Security in a Volatile Geopolitical Situation: Does Lithuanian Society Feel Safe?”, 126.

⁴⁷ Turu-uuringute, *Avalik arvamus ja riigikaitse*, February 2001, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_vebruar_2001.pdf, 9; Turu-uuringute, *Avalik arvamus ja riigikaitse*, June 2001, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_juuni_2001.pdf, 8; Turu-uuringute, *Avalik arvamus ja riigikaitse*, October 2001, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_oktoober_2001.pdf, 8;

Turu-uuringute, *Avalik arvamus ja riigikaitse*, March 2002, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_marts_2002.pdf, 8;

Turu-uuringute, *Avalik arvamus ja riigikaitse*, June 2002, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_juuni_2002.pdf, 7;

Turu-uuringute, *Avalik arvamus ja riigikaitse*, October 2002, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_oktoober_2002.pdf, 9;

Faktum Uuringukeskus, *Avalik arvamus ja riigikaitse*, February 2003, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_vebruar_2003.pdf, 12;

Faktum Uuringukeskus, *Avalik arvamus ja riigikaitse*, May/June 2003, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_juuni_2003.pdf, 11;

Faktum Uuringukeskus, *Avalik arvamus ja riigikaitse*, October 2003, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_oktoober_2003.pdf, 12;

Faktum Uuringukeskus, Avalik arvamus ja riigikaitse, February 2004, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_veebruuar_2004.pdf, 36;

Faktum Uuringukeskus, Avalik arvamus ja riigikaitse, June 2004, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_juuni_2004.pdf, 37;

Faktum Uuringukeskus, Avalik arvamus ja riigikaitse, October 2004, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_oktoober_2004.pdf, 21;

Faktum Uuringukeskus, Avalik arvamus ja riigikaitse, March 2005, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_marts_2005.pdf, 41;

Faktum Uuringukeskus, Avalik arvamus ja riigikaitse, June 2005, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_juuni_2005.pdf, 41;

Faktum Uuringukeskus, Avalik arvamus ja riigikaitse, November 2005, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_november_2005.pdf, 51;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, May 2006, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_mai_2006.pdf, 31;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, October 2006, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_oktoober_2006.pdf, 31;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, December 2006, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_detsember_2006.pdf, 42;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, January 2007, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_jaanuar_2007.pdf, 31;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, July 2007, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_juuli_2007.pdf, 35;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, August 2008, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_august_2008.pdf, 29;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, January 2009, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_jaanuar_2009.pdf, 25;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, May 2009, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_mai_2009.pdf, 28;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, January 2010, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_jaanuar_2010.pdf, 27;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, September 2010, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_september_2010.pdf, 36;

Turu-uuringute, Avalik arvamus ja riigikaitse, August 2011, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_august_2011.pdf, 30;

Saar Poll, Avalik arvamus ja riigikaitse, October 2011, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_oktoober_2011.pdf, 27;

Saar Poll, Public Opinion and National Defence, March 2012, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/public_opinion_and_national_defence_2012_march.pdf, 29;

Saar Poll, Avalik arvamus ja riigikaitse, October 2012, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_oktoober_2012.pdf, 30;

http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/public_opinion_and_national_defence_2013_oct.pdf, 30;

Saar Poll, Public Opinion and National Defence, March 2014, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/public_opinion_and_national_defence_2014_march.pdf, 29;

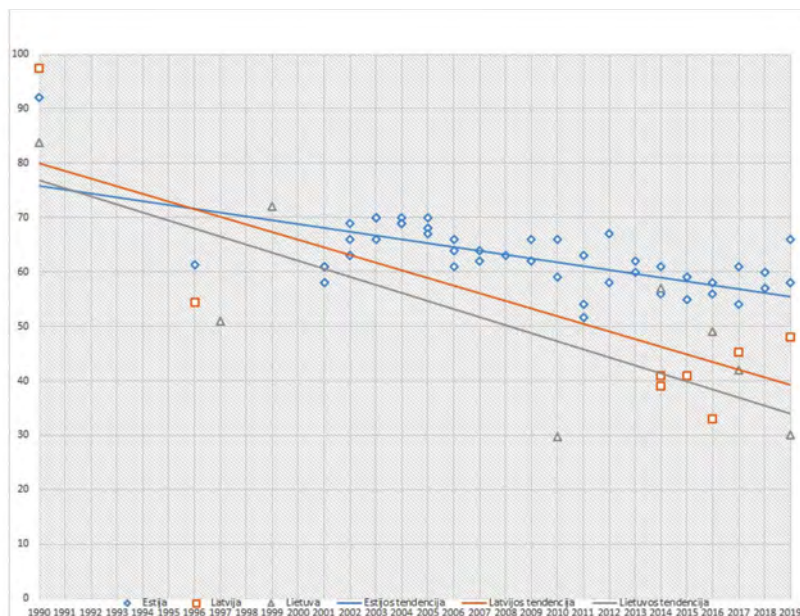
Turu-uuringute, Public Opinion and National Defence, November 2014, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/public_opinion_and_national_defence_2014_nov_0.pdf, 28;

Turu-uuringute, Public Opinion and National Defence, October 2016, http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/public_opinion_and_national_defence_2016_october.pdf, 29;

Turu-uuringute, Public Opinion and National Defence, autumn 2018,

klausos duomenys apie Latviją⁴⁸, Latvijos gynybos ministerijos nuo 2014 m. iki 2016 m. atliktų apklausų (jas atliko SKDS) duomenys apie Latviją⁴⁹, 2017 m. Andžāns ir kt. (jā atliko SKDS) apklausos duomenys apie Latviją⁵⁰; 2017 m. Ramonaitės ir kt. apklausos duomenys apie Lietuvą⁵¹; 2019 m. šio tyrimo tikslais atliktos apklausos (jā atliko „Turu-uuringute“, SKDS ir „Baltijos tyrimai“) duomenys apie visas tris šalis.

Lyginant su Rutkausko pristatytu Baltijos šalių požiūriu, 1 paveikslėlyje pateikiami 42 apklausų, atliktų Estijos gynybos ministerijai (nuo 2000 m. iki 2019 m.), 3 apklausų, atliktų Latvijos gynybos ministerijai (nuo 2014 m. iki 2016 m.), Andžāns ir kt. atlikto tyrimo (2018 m.) vienos apklausos, taip pat dėl šio tyrimo atliktos apklausos duomenys.

1 pav. Pasiryžimas ginti savo šalį Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje⁵²

⁴⁷ http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/public_opinion_and_national_defence_2018_october_0.pdf, 32; Turu-uuringute, Public Opinion and National Defence, March 2019, 39. Saar Poll, Public Opinion and National Defence, March 2013,

http://www.kmin.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/public_opinion_and_national_defence_2013_march.pdf, 30; Saar Poll, Public Opinion and National Defence, October 2013,

⁴⁸ WIN/Gallup International, *WIN/Gallup International Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country*, 5.

⁴⁹ SKDS, *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem*, 42.

⁵⁰ Andžāns et al., *Psiholoģiskā aizsardzība Latvijā: ievainojamības un iespējas*, 17.

⁵¹ Ramonaitė et al., *Kas eitų ginti Lietuvos?: pilietinio pasipriešinimo prielaidos ir galimybės*.

⁵² Kaip minėta tekste, užduodamų klausimų formuluotės skyrėsi. Duomenys pagrįsti šiame tekste nurodytais šaltiniais, išskyrus antrinius šaltinius. Kai kuriais metais buvo įtraukti keli tos pačios šalies tyrimų rezultatai.

Pateiktus rezultatus derėtų vertinti šiek tiek atsargiai. Apklausų atlikimo Baltijos šalyse reguliarumas skyrėsi: dažniausiai jos buvo atliekamos Estijoje (turimi 2001–2019 m. lyginamieji metiniai duomenys), rečiausiai – Lietuvoje ir Latvijoje (pavyzdžiui, čia apie didesniąją XXI a. pirmojo dešimtmečio dalį neturima jokių duomenų). Be to, atliekant skirtingus tyrimus, respondentams užduodami klausimai ir atsakymų variantai taip pat skyrėsi, dėl to nevienodas duomenų išsamumas. Pavyzdžiui, buvo užduoti bent penki skirtingi klausimai: „Žinoma, visi viliamės, kad karų nebebus, tačiau, jei taip nutiktų, ar būtumėte pasiryžęs(-usi) kovoti už savo šalį?“⁵³; „Jei kiltų karas, kuriame dalyvautų [šalis], ar būtumėte pasiryžęs(-usi) kovoti už savo šalį?“⁵⁴; „Jei [šalis] būtų užpulta, ar esate pasirengęs(-usi) dalyvauti gynybos veikloje, pritaikydamas(-a) savo kompetenciją ir įgūdžius?“⁵⁵; „Jei prireiktų, esu pasirengęs(-usi) imtis ginklo ir kovoti, gindamas(-a) [šalį]“⁵⁶; „Kaip Jūs manote, jeigu [šalis] būtų užpulta, [šalies] gyventojai turėtų patys apsiginti ginklu visais atvejais, net kai pasekmės būtų nenusakomos?“⁵⁷

Tuo pat metu rezultatų apibendrinimo nauda yra didesnė nei minėtasis išpėjimas dėl trūkumo. Kaip matome 1 paveikslėlyje, skirtingų apklausų metu surinkti duomenys atspindi iš esmės nuoseklias tendencijas. Tik kai kuriais atvejais pastebima didelių vienos šalies nukrypimų tais pačiais arba kitais metais. Be to, svarbu tai, kad dauguma šių apklausų reprezentuoja atitinkamą nacionalinį lygmenį (daugumą imčių sudaro apie tūkstantis respondentų ir dauguma apklausų buvo atliekamos tiesioginių pokalbių metu).

Matydami 1 paveikslėlyje pavaizduotas tendencijas, galime daryti išvadą, kad daugiausia pasiryžusių ginti savo šalį buvo 1990 m., kai visos trys Baltijos šalys ką tik buvo paskelbusios nepriklausomybę nuo Sovietų Sąjungos ir patriotiniai jausmai pasiekė visų laikų aukščiausią tašką (oficialiai tarptautinės bendruomenės pripažinta nepriklausomybė pasiekta 1991 m.). Duomenų apie XX a. dešimtąjį dešimtmetį visose trijose šalyse nėra daug, nors turimi duomenys rodo didelį ryžto ginti visas tris šalis sumažėjimą. XXI a. pirmąjį dešimtmetį Estijoje duomenys buvo fiksuojami nuosekliausiai ir dažniausiai – čia apklausos buvo rengiamos kasmet (kartais net tris kartus per metus). Apskritai 1 paveikslėlyje matome, kad aukščiausio lygio pasiryžimas ginti savo šalį buvo nuolat stebimas Estijoje, o žemiausio lygio – Lietuvoje ir Latvijoje.

⁵³ European Values Study, *EVS 1990 - Variable Report Integrated Dataset*, 561; “WVS Wave 6 (2010-2014)”, World Values Survey.

⁵⁴ WIN/Gallup International, *WIN/Gallup International Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country*, 3.

⁵⁵ Estijos gynybos ministerijos vykdyti tyrimai bent nuo 2012 m. Žr. 47 išnašą.

⁵⁶ SKDS, *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem*, 42.

⁵⁷ Andžāns et al., *Psihologiskā aizsardzība Latvijā: ievainojamības un iespējas*, 17.

2.2. Intrasocialinis aspektas 2019 m.

Kaip pabrėžė Díez-Nicolás, pasiryžimo kovoti už savo šalį lygis dažnai labiau skiriasi vienoje šalyje nei regione⁵⁸. Dėl to šiame skyriuje išsamiai aprašomi įvairūs veiksniai, turintys įtakos žmonių pasiryžimui ginti savo šalį, ypač Estiją, Latviją ir Lietuvą.

Visose trijose Baltijos šalyse buvo atlikta reprezentatyvi sociologinė apklausa, siekiant patikrinti šiame straipsnyje nagrinėjamas hipotezes. Iš viso joje dalyvavo 2763 respondentai (atliktų pokalbių skaičius) nuo 18 iki 74 metų: 870 – Estijoje, 1001 – Latvijoje ir 892 – Lietuvoje; respondentų identifikavimui taikytas daugiapakopis proporcingo atstovavimo metodas. Pokalbius Lietuvoje rengė „Baltijos tyrimai“ nuo 2019 m. lapkričio 14 d. iki 2019 m. lapkričio 27 d., Latvijoje – SKDS nuo 2019 m. lapkričio 28 d. iki 2019 m. gruodžio 8 d., Estijoje – „Turu-uuringute“ nuo 2019 m. lapkričio 28 d. iki tų pačių metų gruodžio 8 d.

Respondentams buvo užduotas šis klausimas: „Kaip Jūs manote, jeigu [Estija, Latvija arba Lietuva] būtų užpulta, [Estijos, Latvijos arba Lietuvos] gyventojai turėtų patys apsiginti ginklu visais atvejais, net kai pasekmės būtų nenusakomos?“⁵⁹ Šis klausimas Švedijoje nuo 1952 m.⁶⁰ ir Suomijoje nuo 1970 m. apklausose užduodamo klausimo vertimas⁶¹. Jis taip pat buvo pateiktas 2017 m. Latvijoje atliekant atitinkamą tyrimą⁶².

Palyginti su klausimu, pateiktu Europos vertybių tyrimo, Pasaulio vertybių apklausos tyrimo ir WIN/ „Gallup International“ visuotinės apklausos metu, šiuo klausimu pabrėžiamas gynybinis veiklos pobūdis. Antra, jame minima galimybė apsiginti ginklu, nors tai nereiškia, kad šalį galima apginti tik ginklais (žinoma, yra daugybė panašios svarbos nekarinės veiklos), todėl taip tikrinamos galutinės respondentų ketinimų ribos. Apsigynimo ginklu sąvo-

⁵⁸ Díez-Nicolás, “Cultural Differences on Values about Conflict, War and Peace”, 264.

⁵⁹ Klausimas estų kalba – „Kui Eestit rünnataks, kas siis Teie arvates peaksid Eesti elanikud end igal juhul kaitsma, relv käes, isegi kui tulemus paistaks ebakindel?“, latvių kalba – „Ja Latvijai uzbruktu, vai Latvijas iedzīvotājiem, Jūsprāt, būtu ar ieročiem jāaizstāv sevi visās situācijās, pat tad, ja iznākums šķīstus neskaidrs?“, lietuvių kalba – „Kaip Jūs manote, jeigu Lietuva būtų užpulta, Lietuvos gyventojai turėtų patys apsiginti ginklu visais atvejais, net kai pasekmės būtų nenusakomos?“, rusų kalba (klausta Estijoje ir Latvijoje) – „Если бы на Эстонию напали, на Ваш взгляд, жителям Эстонии надо было бы защищать себя с оружием в руках в любых ситуациях, даже тогда, когда исход был бы неясен?“

⁶⁰ Klausimas švedų kalba – „Antag att Sverige anfalls. Tycker du att vi bör göra väpnat motstånd även om utgången för oss verkar oviss?“ (Swedish Civil Contingencies Agency, *Opinioner 2012*, <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/26586.pdf>, 85.)

⁶¹ Klausimas suomių kalba – „Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten mielestänne puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulokset näyttäisi epävarmalta?“ (“Willingness to defend the country”, *Statistics Finland*, last modified December 14, 2018, <https://findikaattori.fi/en/77>).

⁶² Andžāns et al., *Psiholoģiskā aizsardzība Latvijā: ievainojamības un iespējas*, 17.

ka taip pat vartota Latvijos ir Estijos gynybos ministerijų tikslais atliktose apklausoje (kaip jau minėjome, Estijoje apklausoje atliekamos dažniausiai iš visų Baltijos šalių). Trečia, respondentams pateiktame klausime daroma prielaida, kad galimo puolimo pasekmės yra nenusakomos, taip vėlgi siekiant patikrinti galutines respondentų ketinimų ribas.

2 paveikslėlyje pateikti šios apklausoje rezultatai rodo panašias tendencijas, kaip ir tos, kurios buvo nustatytos ankstesnių tyrimų metu. Pasiryžimas ginti savo šalį yra didžiausias Estijoje (66 procentai), toks lygis yra panašus į Šiaurės šalių demonstruojamą lygį⁶³. Pasiryžimas ginti savo šalį yra mažiausias Lietuvoje (30 procentų), taigi Latvija lieka viduryje (48 procentai). Estijoje taip pat yra mažiausiai respondentų, negalėjusių pateikti atsakymo, patvirtinančio arba paneigiančio tokį pasiryžimą (jie sudaro 11 procentų, o tai yra beveik dukart daugiau nei Latvijoje ir Lietuvoje).

2 pav. Pasiryžimas ginti savo šalį Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje 2019 m.⁶⁴

Apklausoje rezultatai rodo, kad visose trijose šalyse vyrai labiau linkę ginti savo šalį nei respondentės moterys. Panašiai didesnė tikimybė, kad valstybine šaliais kalba kalbantys asmenys bus labiau pasiryžę ginti savo šalį nei tie, kurie savo šeimose kalba rusiškai. Taip pat yra didesnė tikimybė, kad respondentai, įgiję vidurinę arba profesinę vidurinę išsilavinimą, bus labiau pasiryžę ginti savo šalį.

Toliau detalčiau pateiksime apklausoje duomenis:

- Estijoje vyrai labiau linkę ginti savo šalį (72 procentai), palyginti su moterimis (62 procentai); asmenys nuo 64 iki 74 metų (75 procentai), palyginti su 18–24 metų asmenimis (54 procentai); estų kalba kalbantys asmenys (75 procentai), palyginti su rusakalbiais (49 procentai); vidurinę arba profesinę vidurinę išsilavinimą įgiję asmenys (70 procentų), palyginti su aukštąjį išsilavinimą įgijusiais asmenimis (61 procentas); Vakarų Estijoje gyvenantys respondentai (79 procentai), palyginti su gyvenančiais šiaurės rytuose (54 procentai);

⁶³ P vz., 2019 m. atsakymas į identišką klausimą Suomijoje sudarė 68 % ("Willingness to defend the country", *Statistics Finland*.)

⁶⁴ Atsakymai į klausimą „Jei [Estija, Latvija ir Lietuva atitinkamai] būtų užpulata, ar [Estijos, Latvijos ir Lietuvos] gyventojai, Jūsų nuomone, turėtų imtis ginklų, kad apsigintų visose situacijose, net jei rezultatas neišskus?“

- Latvijoje vyrai labiau linkę ginti savo šalį (53 procentai), palyginti su moterimis (45 procentai); asmenys nuo 45 iki 54 metų (55 procentai), palyginti su 64–74 metų asmenimis (44 procentai); latvių kalba kalbantys asmenys (65 procentai), palyginti su rusakalbiais (40 procentų); vidurinį arba profesinį vidurinį išsilavinimą įgiję asmenys (51 procentas), palyginti su aukštąjį išsilavinimą įgijusiais asmenimis (44 procentai); respondentai, gyvenantys Vidžemės regione (52 procentai), palyginti su gyvenančiaisiais Latgalėje (41 procentas);
- Lietuvoje vyrai labiau linkę ginti savo šalį (36 procentai), palyginti su moterimis (25 procentai); asmenys nuo 18 iki 24 metų (40 procentų), palyginti su 64–74 metų asmenimis (26 procentai); lietuvių kalba kalbantys asmenys (30 procentų), palyginti su rusakalbiais (27 procentai); vidurinį arba profesinį vidurinį išsilavinimą įgiję asmenys (32 procentai), palyginti su pagrindinį išsilavinimą įgijusiais asmenimis (21 procentas); respondentai, gyvenantys Telšių rajone (60 procentų), palyginti su gyvenančiaisiais Utenos rajone (10 procentų).

3. Intersocialinės ir intrasocialinės hipotezės ir Baltijos šalių atvejis

Pirmoji hipotezė (*H.1.1*) pagrįsta Ingleharto ir kt. tyrimu, kurio metu buvo parengtas detalių tikrinimo priemonių rinkinys. Pagrindiniai jų priemonių rinkinio rodikliai apima „pasirinkimo galimybes palaikančias vertybes“, „demokratiškas laisvių indeksą“, „I ir II galimybių gyvenime indeksą“ ir „tarpautinį bendradarbiavimą“⁶⁵.

Šio priemonių rinkinio negalima visapusiškai taikyti Baltijos šalims, nes trūksta patikimų ir nuoseklių duomenų apie pasirinkimo galimybes palaikančias vertybes. „Demokratiškas laisvių indeksą“ galima vertinti pagal Laisvės rūmų (angl. *Freedom House*) teikiamus duomenis, kuriais naudojosi Inglehartas ir kt. Pagal Laisvės rūmų indeksą, visos trys Baltijos šalys yra klasifikuojamos kaip „laisvos“, pradėdant nuo 1991 m., išskyrus Latviją nuo 1992 iki 1993 m. ir Estiją 1992 m., kai joms buvo priskirtas „iš dalies laisvų“ šalių statusas. To paties šaltinio duomenys rodo, kad nuo 1991 m. laisvių padaugėjo visose

⁶⁵ Inglehart et al., “Declining willingness to fight for one’s country: The individual-level basis of the long peace”, 5-10 (appendix).

trijose šalyse, o Estija ir Lietuva šiuo metu užima aukštesnę vietą nei Latvija⁶⁶. Nors visos trys šalys padarė didelę pažangą politinių ir pilietinių teisių srityje, jų piliečių pasiryžimas ginti kiekvieną šalį bendrai sumažėjo (žr. tai rodančias linijas 1 paveikslėlyje). Tačiau daugiau niuansų apimanti analizė kelia klausimų dėl tiesioginės sąsajos tarp „demokratiškos laisvių indekso“ ir pasiryžimo ginti savo šalį. Pavyzdžiui, priešingai nei teigiama *H.1.1*, nepaisant stabilaus ir nuo 2014 m. šiek tiek gerėjančio laisvės lygio Estijoje ir Latvijoje, piliečių pasiryžimas ginti šias šalis taip pat šiek tiek padidėjo.

„I ir II galimybių gyvenime“ vertinimas – pagal duomenis apie vienam gyventojui tenkantį bendrąjį vidaus produktą (toliau – BVP), Gini indeksą, vidutinę gyvenimo trukmę gimimo metu, moterų vaisingumo rodiklį, stojančiųjų į aukštojo mokslo įstaigas rodiklį ir metus, kuriuos asmuo turi mokytis mokykloje, – rodo stiprų galimybių gyvenime augimą Baltijos šalyse. Taigi pagal trečią (daugiapakopę) Ingleharto ir kt. hipotezę ir *H.1.1* taip pat būtų galima prognozuoti, kad pasiryžimas ginti savo šalį sumažės (toliau pateikti Pasaulio banko duomenys, siekiant kuo didesnio panašumo į Ingleharto ir kt. [tyrimą] ir užtikrinti vienodumą):

- Nuo 1995 iki 2018 m. vienam gyventojui tenkantis BVP Estijoje padidėjo 7,5 karto, Latvijoje – 7,8 karto, o Lietuvoje – 8,8 karto (2009 m. vienam gyventojui tenkantis BVP ryškiai sumažėjo visose trijose šalyse, 2015 m. šis sumažėjimas buvo ne toks ryškus). Pasaulio bankas visas tris šalis priskiria didelių pajamų grupei⁶⁷.
- Nuo 1993 iki 2015 m. nelygybė sumažėjo Estijoje 6,8 Gini taško, o Latvijoje ir Lietuvoje ji padidėjo atitinkamai 7,2 ir 3,8 Gini taško⁶⁸.
- Vidutinė gyvenimo trukmė gimimo metu pailgėjo visose trijose šalyse: nuo 1991 iki 2017 m. Estijoje ji pailgėjo 10,6 procento, Latvijoje – 7,6 procento, o Lietuvoje – 5,8 procento (nuo 1991 iki 1994 m. visose trijose šalyse nustatytas jos trumpėjimas)⁶⁹.
- Moterų vaisingumo rodiklis sumažėjo visose trijose šalyse: nuo 1991 iki 2017 m. Estijoje jis sumažėjo 11,1 procento, Latvijoje – 6,5 procento, o

⁶⁶ Freedom House, *HISTORICAL FIW STATUS AND RATINGS INFORMATION*, <https://freedomhouse.org/sites/default/files/Country%20and%20Territory%20Ratings%20and%20Statuses%20FIW1973-2018.xlsx>; “Freedom in the World 2019”, *Freedom House*, accessed December 27, 2019, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2019>.

⁶⁷ “GDP per capita (current US\$)”, *World Bank*, accessed December 27, 2019, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

⁶⁸ “GINI index (World Bank estimate)”, *World Bank*, accessed December 27, 2019, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

⁶⁹ “Life expectancy at birth, total (years)”, *World Bank*, accessed December 27, 2019, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>

Lietuvoje – 15,9 procento (visose trijose šalyse jis žymiai sumažėjo XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžioje ir pradėjo didėti nuo 2005 m., o tada vėl nuo 2013 m.)⁷⁰.

- Stojančiųjų į mokyklas rodiklis pakilo visose trijose šalyse: nuo 1991 iki 2017 m. Estijoje jis padidėjo 45,3 procento, Latvijoje – 62,4 procento, o Lietuvoje – 40,3 procento (nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio vidurio visose trijose šalyse šis rodiklis sparčiai kilo)⁷¹.

H 1.1 „tarptautinio bendradarbiavimo“ vertinimui taikomas supaprastintas metodas, palyginti su Drehero, Gastono ir Martenso⁷² politinės globalizacijos indeksu, kurį naudojo Inglehartas ir kt. Baltijos šalių atveju tikėtinos išvados savaime suprantamos, nes visos trys šalys puikiai integravosi į tarptautinio bendradarbiavimo sritį, ypač nuo 2004 m. Jos yra NATO, ES, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO) ir įvairių kitų regioninių ir pasaulinių organizacijų narės; visos trys šalys pirmininkavo ES Tarybai, o dvi iš jų buvo išrinktos į Jungtinių Tautų Saugumo Tarybą; visos trys šalys aktyviai dalyvauja karinėse ir civilinėse misijose ir operacijose užsienyje ir priima kitų NATO šalių ginkluotąsias pajėgas.

Kalbant apie *H.1.1*, galima daryti išvadą, kad visos trys Baltijos šalys nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžios patyrė spartų galimybių gyvenime augimą, kurį atspindi duomenys apie vienam gyventojui tenkantį BVP, tikėtiną gyvenimo trukmę, moterų vaisingumo rodiklį, stojančiųjų į mokyklas rodiklį (vienintelis neįtikinamas visų trijų šalių rodiklis yra ekonominė nelygybė, kuri sumažėjo tik Estijoje). Iš tiesų, kaip prognozuojama *H.1.1*, turint didesnes galimybes gyvenime, gyventojų pasiryžimas ginti šias šalis sumažėjo nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžios (žr. 1 pav.). Vis dėlto turima labai mažai duomenų apie pasiryžimą ginti savo šalį XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžioje, o jie būdingi kiekvienam atvejui. Be to, kai kurių rodiklių duomenų svyravimai tam tikrais metais nebūtinai lemia arba žemesnį, arba aukštesnį pasiryžimo ginti šias šalis lygį. Taip pat Estijos ir Latvijos gyventojų pasiryžimas ginti savo šalis nežymiai, bet nuolat didėjo nuo maždaug 2014 m., nors ir toliau didėjo galimybės gyvenime.

Remiantis *H.1.2*, atrodytų, kad visuomenės, kurioms būdingas didesnis nacionalinis pasididžiavimas ir pasitikėjimas nacionalinėmis ginkluotosiomis

⁷⁰ “Fertility rate, total (births per woman)”, *World Bank*, accessed December 27, 2019, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>

⁷¹ “School enrollment, tertiary (% gross)”, *World Bank*, accessed December 27, 2019, <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR>

⁷² Axel Dreher, Noel Gaston, and Pim Martens, *Measuring Globalisation: Gauging its Consequences* (New York: Springer, 2008).

pajėgomis ir vyriausybė, demonstruoja aukštesnio lygio pasiryžimą kovoti. Sąsajos tarp pasiryžimo ginti savo šalį ir nacionalinio pasididžiavimo nustatymą riboja reprezentacinių duomenų, gautų atliekant visų trijų atvejų tyrimus, stoka. Lengviau galima patikrinti artimą sąsają su pasitikėjimu ginkluotosiomis pajėgomis ir vyriausybė. „Eurostat“ duomenimis, didžiausias pasitikėjimas nacionalinėmis ginkluotosiomis pajėgomis pastebėtas Estijoje 2019 m. jis siekė 82 procentus (jis nuolat išliko aukštas nuo 2004 m. iki 2019 m. ir svyravo nuo 72 iki 82 procentų). Žemesnio lygio pasitikėjimas nustatytas Lietuvoje, kurioje jis siekia 77 procentus, ir Latvijoje, kurioje jis siekia 68 procentus (šis rodiklis atitinkamai svyravo nuo 45 procentų 2009 m. iki 77 procentų 2019 m. ir nuo 44 procentų 2009 m. iki 70 procentų 2019 m.; tik Latvijos rodiklis yra žemesnis nei ES vidurkis)⁷³. Palyginti su pasitikėjimu nacionalinėmis ginkluotosiomis pajėgomis, situacija skiriasi dėl pasitikėjimo nacionalinėmis valdžios institucijomis. Visose trijose šalyse vertės yra gerokai žemesnės, palyginti su pasitikėjimu ginkluotosiomis pajėgomis. Dabartinis aukščiausias lygis nustatytas Estijoje, kurioje jis siekia 46 procentus (žemiausiais lygis užfiksuotas 2012 m., kai jis sudarė 34 procentus, aukščiausias lygis – 2007 m., kai jis sudarė 66 procentus), ir Lietuvoje, kurioje jis taip pat siekia 46 procentus (čia žemiausiais lygis užfiksuotas 2010 m., kai jis sudarė 13 procentų, aukščiausias lygis – 2019 m., kai jis sudarė 46 procentus), nors, retrospektyviai vertinant, Lietuvoje pasiektas aukštas lygis yra labiau išimtis nei normali padėtis. Latvijoje šis lygis siekia 31 procentą (svyravo nuo 9 procentų 2009 m. iki 35 procentų 2005 m.)⁷⁴.

Toliau aptariant *H.1.2*, pažymėtina, kad pasitikėjimas ginkluotosiomis pajėgomis ir vyriausybė, susijęs su kintamaisiais, turėtų būti vertinamas atsargiai. Nors visose trijose Baltijos šalyse pasitikėjimas nacionalinėmis ginkluotosiomis pajėgomis gana didelis, kiekvienoje iš jų pasitikėjimas atitinkamomis valdžios institucijomis gerokai mažesnis. Vertinant pagal abu rodiklius, aukščiausias pasitikėjimo lygis yra fiksuojamas Estijoje, todėl jis siejamas su aukštesniu pasiryžimo ginti šią šalį lygiu. O Lietuvoje ir Latvijoje yra mažiau paralelių tarp kintamųjų, siejamų su pasitikėjimu ir pasiryžimu ginti šalį: jei pasitikėjimas ginkluotosiomis pajėgomis yra palyginti didelis abiejose šalyse, to negalima pasakyti apie pasiryžimą ginti šalį, ypač Lietuvoje.

H.1.3 pažymėta, kad praeityje patirtas pažeminimas karuose ir dabar-

⁷³ “Public Opinion”, *European Commission*, accessed December 27, 2019, <https://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/themeKy/18/groupKy/82>

⁷⁴ “Public Opinion”, *European Commission*, accessed December 27, 2019, <https://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/lineChart//themeKy/18/groupKy/98/savFile/54>

tinės išorinės grėsmės turi įtakos pasiryžimui ginti savo šalį. Baltijos šalių tiek praeities, tiek šiuolaikiniai veiksniai yra susiję su Rusija. 1940 m. Sovietų Sąjunga okupavo visas tris šalis, o 1991 m. atkūrus nepriklausomybę, jų santykiai su Rusija yra sudėtingi. Rusija iš esmės yra laikoma pagrindine grėsme jų nacionaliniam saugumui, ypač nuo tada, kai prasidėjo ginkluotas Rusijos ir Ukrainos konfliktas⁷⁵. Vis dėlto poveikis pasiryžimui ginti savo šalį nebuvo vienodas visose trijose Baltijos šalyse. 1 paveikslėlyje parodyta, kad pasiryžimas ginti Lietuvą sumažėjo nuo 2014 m., kai prasidėjo ginkluotas konfliktas tarp Rusijos ir Ukrainos. Tuo pat metu pasiryžimas ginti Estiją ir Latviją nuo įvykių Ukrainoje šiek tiek padidėjo. Tai rodo, kad istorija ir dabartiniai konfliktai tikriausiai nėra pagrindiniai veiksniai, prisidedantys prie aukštesnio pasiryžimo ginti šalį lygio. Tai galima paaiškinti kitokiu estų ir latvių kalba kalbančių asmenų suvokimu, palyginti su rusakalbiais. Tai galima sieti tiek su istorinės atminties skirtumais, tiek su dabartinių socialinių ir politinių procesų suvokimu, kuriuos iš dalies lemia išorinė įtaka vidaus informacijos erdvei⁷⁶.

Remiantis šio straipsnio tikslais atliktos apklausos duomenimis, jei Estijoje ir Latvijoje būtų vertinamas tik latvių ir estų kalba kalbančių asmenų pasiryžimas ginti savo šalį, atitinkamai tiek 75 procentų, tiek 65 procentų rodikliai būtų tarp aukščiausių rodiklių Šiaurės–Baltijos regione⁷⁷. Nors tuo pat metu vertinto Estijos ir Latvijos rusakalbių pasiryžimo ginti savo šalį rodikliai, kurie atitinkamai siekia 49 procentus ir 40 procentų, yra žemesni, jie nėra tarp žemiausių šio regiono kontekste. Jie net yra aukštesni nei bendras lygis Lietuvoje (kurioje skirtumas tarp lietuviškai kalbančių asmenų ir rusakalbių yra tik 3 procentai, palyginti su 26 procentais Estijoje ir 25 procentais Latvijoje). Viena vertus, panašūs skirtumai tarp estų ir latvių kalba kalbančių asmenų ir rusakalbių buvo pastebėti ir atliekant ankstesnį tyrimą⁷⁸.

Minėtoji Gini indekso apžvalga sudaro galimybę patikrinti *H.1.4*, ku-

⁷⁵ Parliament of Estonia, *National Security Concept of the Republic of Estonia*; Parliament of Latvia, *The National Security Concept*; Parliament of Lithuania, *National Security Strategy of the Republic of Lithuania*.

⁷⁶ Pvz., dauguma Latvijos rusakalbių naudojasi ne tik vietine žiniasklaida rusų kalba, bet ir Rusijos valstybine žiniasklaida, kuriai būdinga antibaltiška ir antivakarietiška politika. 2017 m. atlikus sociologinius tyrimus nustatyta, kad 80 procentų ne latvių (daugiausia rusakalbių) igyja informacijos ir ieško pramogų rusiškuose šaltiniuose, o tarp 12 šaltinių, kuriais labiausiai pasitikima, net 6 yra Rusijos valstybiniai žiniasklaidos produktai (Latvijas Fakti, *Latvijas iedzīvotāju medijpratība. Kvantitatīvais pētījums*, June 2017, https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/mediju_politika/petijumi/Medijpratiba_petijuma%20rezultati_Latvijas%20Fakti_18_07_2017.pdf, 7, 12.).

⁷⁷ Pvz., 2019 m. atsakymas į identišką klausimą Suomijoje sudarė 68 procentus (“Willingness to defend the country”, *Statistics Finland*).

⁷⁸ Turu-uuringute, *Public Opinion and National Defence*, March 2019, 40 (to be fair, it has to be noted that in Estonia in the first decade of 2000s this difference has been smaller and in some years it has even been reverse); SKDS, *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem*, 43; Andžāns et al., *Psiholoģiskā aizsardzība Latvijā: ievainojamības un iespējas*, 17.

rijoje teigiama, kad visuomenės, kurioms būdinga didesnė pajamų nelygybė, demonstruoja menkesnę pasiryžimą kovoti. Iš anksčiau čia pateiktų duomenų negalima daryti tiesioginių išvadų. Naujausi „Eurostat“ duomenys panašūs į Pasaulio banko pateiktus duomenis, pagal kuriuos Lietuva ir Latvija užima antrą ir trečią vietą tarp ES šalių pagal didžiausią nelygybę, o Estija siekia ES vidurkį⁷⁹; iš esmės panašų vaizdą galima susidaryti pagal EBPO pateiktus duomenis⁸⁰. Iš tiesų Lietuvoje matomas aukščiausias nelygybės ir žemiausias pasiryžimo ginti savo šalį lygis, o Estijoje situacija yra priešinga abiem atžvilgiais. Vis dėlto, lyginant Lietuvą ir Latviją, nedideli nelygybės ir dideli pasiryžimo kovoti skirtumai kelia abejonių dėl H.1.4 pagrįstumo.

Kaip jau nurodėme, antroji hipotezių grupė yra susijusi su intrasocialiniu lygmeniu. Nors nėra palyginamų ar nuoseklių duomenų, pagal kuriuos būtų galima patikrinti H.2.2 ir H.2.3 atitinkamai dėl nelygybės ir žmonių sprendimų racionalumo, turima daugiau duomenų apie H.2.1 minimumus veiksnius. Šiame straipsnyje patvirtinama H.2.1, kalbant apie tai, kad vyrai labiau linkę ginti savo šalį nei respondentės moterys. Akivaizdu, kad tam turėjo įtakos išlikęs suvokimas, kad gynyba ir saugumas visų pirma yra vyriškos veiklos sritis. Kitaip išvados apie intrasocialines hipotezes iš dalies patvirtina Rutkausko parengtus rezultatus, šiam padarius išvadą, kad nacionalinis pasididžiavimas ir pasitikėjimas tiek ginkluotosiomis pajėgomis, tiek valdžios institucijomis yra reikšmingi veiksniai, turintys įtakos asmens pasiryžimui ginti savo šalį visose trijose šalyse⁸¹. Nors tai šiek tiek galima pastebėti analizuojant Estijos duomenis, kitose dviejose šalyse šios paralelės nėra tokios aiškios. Be to, akivaizdžiai skiriasi visų trijų šalių piliečių pasitikėjimas ginkluotosiomis pajėgomis ir kitomis valstybės institucijomis.

Jau minėjome, kad kartu su lyties klausimu įvairiose išvadose yra aptariamai ir veiksniai, susiję su amžiumi, išsilavinimu, religingumu, ideologinėmis pažiūromis, karo prievole, kaip turintys įtakos pasiryžimui ginti savo šalį. Nei Rutkauskui, nei mums 2019 m. atlikus apklausą, nenustatytas nekintamas ryšys, siejamas su pasiryžimu ginti savo šalį, visose trijose šalyse, neatsižvelgiant į amžių ir išsilavinimą. Rutkauskas atkreipė dėmesį, kad Estijoje ir Lietuvoje vyresnio amžiaus žmonės buvo mažiau pasiryžę ginti savo šalį, o Latvijoje situacija buvo priešinga; atlikus apklausą, nustatyta, kad vyresnio amžiaus estai labiau pasiryžę ginti savo šalį. Dėl išsilavinimo Rutkauskas padarė išvadą, kad

⁷⁹ “Gini coefficient of equivalised disposable income - EU-SILC survey”, *Eurostat*, accessed December 27, 2019, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

⁸⁰ “Income inequality”, *Organisation for Economic Co-operation and Development*, accessed December 27, 2019, <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>

⁸¹ Rutkauskas, “Factors Affecting Willingness to Fight for One’s Own Country: The Case of Baltic States”, 60.

Lietuvoje ir Latvijoje labiau išsilavinę respondentai yra labiau pasiryžę kovoti, nei Estijoje⁸², čia buvo nustatyta, kad visose trijose šalyse vidurinę arba profesinę vidurinę išsilavinimą turintys asmenys buvo labiausiai pasiryžę ginti savo šalis.

Religingumo poveikis vėlgi yra sunkiai patikrinamas dėl sekularizacijos ir nepatikimų duomenų. Estija nuolat priskiriama prie mažiausiai religingų pasaulio šalių, nors ir kitos dvi šalys taip pat nėra laikomos itin religingomis⁸³. Sekularizaciją Estijoje patvirtina naujausio gyventojų surašymo duomenys, nes tik 29 procentai gyventojų išpažįsta tam tikrą religiją (16 procentų respondentų išpažįsta stačiatikybę, 10 procentų – liuteronybę)⁸⁴. Naujausio Lietuvos gyventojų surašymo duomenys rodo, kad 77,2 procento gyventojų nurodo esantys Romos katalikai⁸⁵. Klausimai apie religiją nebuvo įtraukti į naujausią Latvijos gyventojų surašymą, kituose oficialiuose šaltiniuose tėra pateikiama informacija apie religinių kongregacijų skaičių (iš visų kongregacijų daugiausiai yra liuteronų, Romos katalikų ir stačiatikių)⁸⁶. Situacijos vertinimą apsunkena ir tai, kad reali situacija gali dar labiau skirtis, nes net ir religiją išpažįstančių asmenų pasiryžimas ginti savo šalį gali skirtis. Kita vertus, nederėtų nuvertinti buvusio ir dabartinio religinių vertybių poveikio net pasaulietinėms visuomenėms. Kaip ir per daugumą apklausų, įskaitant šio straipsnio tikslais atliktą apklausą, negalėjome nustatyti tiesioginės sąsajos tarp religijos ir pasiryžimo ginti savo šalį. Galime tik daryti bendras prielaidas, pagrįstas atskirai gautais duomenimis, susiejančiais pasiryžimą ginti savo šalį ir religiją.

Paskutinis, bet ne mažiau svarbus yra karo prievolės klausimas, neseniai įtrauktas į Baltijos šalių planą dėl išorinių grėsmių. Estijoje ir Lietuvoje taikomi skirtingi karo prievolės modeliai (Lietuvoje ji vėl buvo įvesta 2015 m., taip reaguojant į Rusijos ir Ukrainos ginkluotą konfliktą), o Latvijoje buvo panaikinta 2007 m. ir nuo tada nebeatnaujinta. Pagal 1 paveikslėlyje pavaizduotus pasiryžimo ginti savo šalį lygius negalima nustatyti įtikinamų dėsningumų

⁸² Rutkauskas, "Factors Affecting Willingness to Fight for One's Own Country: The Case of Baltic States", 57–61.

⁸³ "Least Religious Countries 2020", *World Population Review*, last modified November 6, 2019, <http://worldpopulationreview.com/countries/least-religious-countries/>; "How do European countries differ in religious commitment? Use our interactive map to find out", *Pew Research Center*, last modified December 5, 2018, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/12/05/how-do-european-countries-differ-in-religious-commitment/>

⁸⁴ "PHC 2011: OVER A QUARTER OF THE POPULATION ARE AFFILIATED WITH A PARTICULAR RELIGION", *Statistics Estonia*, last modified April 29, 2013, <https://www.stat.ee/news-release-2013-050?highlight=religion>

⁸⁵ "Ethnicity, mother tongue and religion", *Statistics Lithuania*, last modified March 15, 2013, <https://osp.stat.gov.lt/en/web/guest/informaciniai-pranesimai?articleId=223122>

⁸⁶ Central Statistical Bureau of Latvia, *Statistical Yearbook of Latvia*, 2020, https://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publication/2019-12/Nr_01_Latvijas_statistikas_gadagramata_2019_Statistical%20Yearbook%20of%20Latvia_%2819_00%29_LV_EN.pdf, 112.

visose trijose šalyse. Estijoje, kur karo prievolė sulaukia didelio visuomenės palaikymo⁸⁷, pasiryžimas ginti savo šalį yra didelis, Lietuvoje – mažas, o nuo karo prievolės grąžinimo dar labiau sumažėjo.

Išvados

Pasiryžimo ginti savo šalį klausimas – svarbi diskusijų apie šalies gynybą ir visuomenės saugumą dalis. Pasiryžimo mastas ir stiprumas yra įvairių visuomenės lygių ir individualaus lygmens požiūrio į atitinkamų šalių politinius, visuomenės ir ekonominius procesus požymis ir veiksnys. Asmens pasiryžimas tiesiogiai siejamas su visuomenės atsparumu ir galimybe priešintis išorinėms ir vidaus grėsmėms ir iššūkiams. Diskusijos apie asmens prioritetus ir pasirinkimus saugumo kontekste yra išsamios ir ekstensyvios ir apima ne tik karinį sektorių. Atsižvelgiant į galimybes ir iššūkius, siejamus su skaitmenizacija ir skaitmeninės informacijos erdvės, kaip ginklo, pritaikymu, pasiryžimą ginti savo šalį veikia netyčiniai ir iš anksto apgalvoti įtakos veiksniai, pradedant nuo labiau įvairiapusio požiūrio į situaciją šalyje ir baigiant išoriniais bandymais sumažinti pasitikėjimą ir pasiryžimą ginti tą šalį. Vertybių sistemos, politinis pagrįstumas, patriotizmo suvokimas ir praktika, demokratinių institucijų efektyvumas yra vieni svarbiausių kintamųjų, prisidedančių prie visuomenės atsparumo ir formuojančių specifines individualias nuostatas, įskaitant pasiryžimą ginti savo šalį.

Šiame straipsnyje apžvelgiami ir pateikiami empiriniai duomenys, siekiant patikrinti kelias hipotezes apie pasiryžimą ginti savo šalį ar jo stoką. Jos buvo suskirstytos į intersocialinę ir intrasocialinę kategorijas. Jos buvo patikrintos Estijos, Latvijos ir Lietuvos atveju kartu su kitais veiksniais, kurie gali turėti įtakos pasiryžimui ginti savo šalį. Tarp apžvelgtų veiksnių buvo galimybės gyvenime, pasitikėjimas ginkluotosiomis pajėgomis ir vyriausybe, istorija ir išorinės grėsmės, pajamų nelygybė, lytis, religingumas, amžius, išsilavinimas ir karo prievolė.

Per tris dešimtmečius atliktos daugkartinės apklausos rodo, kad iš Baltijos šalių pasiryžimas ginti savo šalį yra didžiausias Estijos, o mažiausias – Lietuvos gyventojų. Baltijos šalių tyrimas iš esmės patvirtina hipotezę, kad galimybių gyvenime didėjimas turi neigiamą įtaką plačiai paplitusiam pasiryžimui ginti savo šalį. Vis dėlto kiekvienai šaliai būdinga tam tikra specifika ir trajektorijos. Aukštas pasiryžimo lygis Estijoje kartu su sparčiu galimybių gyvenime

⁸⁷ Turu-uuringute, *Public Opinion and National Defence*, March 2019, 52.

augimu, vykusiū tris pastaruosius dešimtmečius, siejamas su panašiais kitų mokslininkų pastebėjimais tiriant Šiaurės šalis, kuriose pasiryžimas kovoti yra didelis, nepaisant didesnių galimybių gyvenime. Vis dėlto galimybių gyvenime augimu negalima paaiškinti Baltijos piliečių pasiryžimo ginti savo šalis lygio svyravimų, ypač Lietuvos atveju.

Trijų šalių rezultatų, susijusių su pasiryžimu ginti savo šalį, skirtumai, išskyrus tam tikras išimtis, susijusias su galimybėmis gyvenime ir lytimi, leidžia daryti išvadą, kad, nepaisant tam tikrų bendrų pasaulinių ir regioninių tendencijų, pasiryžimas ginti savo šalį priklauso nuo veiksnių, kurie labiau būdingi konkrečiai šaliai nei konkrečiam regionui, derinio. Be to, intersocialinių ir intrasocialinių veiksnių deriniai nėra nusistovėję ir, laikui bėgant, kinta. Taigi, ateietyje atliekant tyrimus, būtų galima naudoti konkrečiam atvejui pritaikytus modelius ir išsamesnes metodikas, siekiant nustatyti specifinius ir dinaminis priežastinius mechanizmus, kuriais grindžiami žmonių prioritetai ir motyvacija ginti savo šalį, taip pat plėtoti bendresnius svarstymus, orientuotus į asmens pasiryžimo ginti savo šalį ir besivystančių demokratinių visuomenių pobūdžio ir jų patiriamų iššūkių sąsają ir sinergiją.

2019 m. gruodis